

Szhh

Szembem a szoborral. Szegény József Attila, a galambok öt sem kímélik, akárcsak belvárosi bronz- és kőtársait. Folyik a *fehér*; az eső elkeni, összemazsolja, a nap és szél felszárítja, s mégis marad valamicske izgató „jel”. Jövendő korok madarainak, hogy erre szálljanak, ide landoljanak.

A szobor rossz, szabályos szocreál típusmunka; Beck András készítette 1952-ben. Vigyázó szemét a művelődési otthonra veti (ahol hajdanán a Nagy Vezér is megfordult). Kezét fölemelve agítál, s izzó szemével — a *jövőbe* néz! Persze a kezdet kezdetén még nem tudja, hogy a Rákosi Mátyás Kultúrház évek múlva az ő nevét fogja viselni. Bronzmagánya nyugodtságot áraszt, sejtí, hamarosan neki kell majd *hint* megszerkeszteni a harmóniát. Angyalföldön és nem Angyalföldön, a fővárosban és vidéken, a legnépesebb gyárban és a legkisebb településen egyaránt.

Mit látott és mit nem látott ez a szobor a főváros legnagyobb munkáskertületének életéből? Nem láthatta „kultúrházának” — a mai Művelődési Központnak — fölavatóját. A péntek esti megnyitón 1949. december 30-án megjelent Révai József népművelési, Ratkó Anna népjóléti, Zsöfnyec Mihály nehézipari miniszter és Drahos Lajos, az országgyűlés elnöke. Pongrácz Kálmán, Budapest polgármestere mondotta az ünnepi beszédet, s a dolgozók nevében, többek közt, Heidum Károly sztahanovista vasöntő vette át a kultúrházat. A hivatalos ceremóniáról lehet némi fogalmunk, de vajon mit mondott — mit olvasott föl a kezében remegő céduláról — Heidum Károly? A következő év márciusa szintén különleges eseménnyel szolgált: egyik késő este Rákosi elvtárs váratlanul betoppant az *Angyalföldi Rákosi Mátyás Kultúrházba*. Megnézte — ellenőrizte — az ott folyó munkát, örült — és természetesen bírálta. Kicsi a táncterem, kevés a sportlehetőség, a párttal való

„... eső elkeni, összemazsolja, a nap és szél felszárítja...”

„Szódd a selymet, elvtárs...”

HÁZAK KÖZELRŐL

Vőlegény, Menyasszony, Sógor, Mosoly, Gyermek

*A város peremén, ahol élek,
beomló alkonyokon
mint pici denevérek, puha
szárnyakon száll a korom,
s lerakódik, mint a guanó,
keményen, vastagon.*

(József Attila)

kapcsolat nem eléggé elmélyült. Ahogy illik, 1951 májusára, a színjátékos kétnapos kultúr-bemutatójára már valamicskét változott a helyzet. Miben volt észrevehető a fejlődés? A *Népszava* szerint: az „ellenség bemutatásában”. „Bármily művészi szinten ábrázolják is üzemi dolgozóink az ellenséget — játékkukból a gyűlölet, a megvetés, az undor árad...”

Mindezt nem láthatta a szobor József Attila. Ha élt volna is — dogmák és „elvárások” szerint ekkor lehelt belé alkotója lelket —, behunyta volna a szemét. A néhai Tripolisz szegélyén, a hírhedt Tarnai rét helyén az ő számára készült a tér; először neki kellett „belaknia”, hogy fogadhassa a teret négyszögben közrefogó lakóházakat.

Jókedvű háztömb

A közeli utcákban sétálva leginkább erre kell gondolni: a vidámságra. Arra a jókedvre, amely a névadót elragadta. Feledtetni akarta a „város peremének” régi, rossz emlékeit? Vagy tán szerette a harmóniát, mosollyal kívánta megközelíteni a családot? *Vőlegény* utca, *Menyasszony* utca, *Sógor* utca, *Mosoly* utca, *Gyermek*

tér — megannyi hangulatos név. Többnyire alacsony, kertes házak, gondozott kertek, festett kerítések, kapuk. A valahai OTI-telep nyugalmat árasztó otthonai.

A József Attila teret körülvevő épületek már kételemesek. Külsőre némileg komorabbak az előbbieknél — az ötvenes évek első felében épültek. Azért a vidámságból — óh, utcazene! — valami itt is megmaradt. Ha a József Attila tér 1/a számú háza elől indulva — szemben a Művelődési Központtal — körbejárjuk a háztömböt, a Sollner utcát két „kótyomfitty”, a Mosoly utca és Vőlegény utca követi. A tömb egyik részében — József Attila tér, Sollner utca — tanácsi lakások vannak, a másik (Mosoly utca, Vőlegény utca) a szövetkezeti lakásoké. Egy-egy házrész más-más vállalat, intézmény kapott — Láng Gépgyár, Nehézipari Minisztérium, Magyar Posta, Földművelésügyi Minisztérium —, s az osztotta szét a lakásokat, dolgozói közt. A szövetkezeti lakások vásárlásának már-már történelme van: 1949 végétől, 1950 elejétől az igénylők — általában kisgyermekes családok — havi 150 forint *előtörlesztést* fizettek be, s öt év elteltével, sorsolás útján, kapták meg a lakásokat. (Érdekességként: az egyszobás, 49 négyzetméter alapterületű lakás ára 36 ezer forint volt — az összeget húsz évig törlesztették.)

Az első lakók 1954 karácsonyán és 1955 első hónapjaiban költöztek be. Volt öröm, földindulás, zenebona. Ez utóbbi különösen érdekes: a kollektív emlékezet még most is — negyed század múltán — őrzi a képet. Volt, aki sokgyermekes lévén, alig látott ki a szegénységéből, mit az összekötözött vaságycsipesz és egyéb hasznos „limlomok” hirdettek, de fújta a trombitát, s a vidám gyerekek akrobatamutatványokkal szórakoztaták önmagukat s a környéket. A birtoklás vágya, az új és *jobb* lakás szinte megrészégette az embereket. Mit számított az akkor még elmaradhatatlan,

rek (3 lépcsőház — 28 bérlemény — lakásaiban: 48), hódítottak a közös összejövetelek, „gyermekzsúrok”; két-három család együttes kirándulása, fürdőzése ugyancsak nem számított ritkaságnak.

Mindez a múlté. A lakók életkora megnőtt, sok az új nyugdíjas és a középkorú. Minden megállapodottságot sugall. Anyagi gonddal alig-alig küszködnek, a hétvége a „szétrajzásé”. Hobbi lett a nyaraló, a kert és a telek, s az autó sem fehér holló — 130 család: körülbelül félszáz jármű —, van mivel kiruccanni, s a „kedvenceket” megközelíteni. Öregek segítik a fiatalokat és fiatalok az öregeket. Mindkettőre számtalan a példa. Elesett, gondozatlan szegényember nincs a háztömbben; a szomszédos Gyermek téri Öregek Napközi Otthona erről a környékről még nem kapott „lakót”.

A legnagyobb lakás — és a legkisebb

Ez az év különleges örömet és gondot hozott a lakóknak. Az első hónapokban megkezdődött a ház külső és belső tatarozása, a lakások fölújítása. Kicsérélődnek az elhasznált vezeték-ek, új parketta és vizesblokk kerül a régi helyére, szebb lesz a csempé, a mozaiklap. Egy helyütt arra panaszkodtak, hogy a negyed századdal ezelőtt falba tett villanyvezetéseket — érthetetlen módon — nem akarják kicsérélni, mondván, erre nincs ukáz. („Ki ne tudná, a hajdanán felületesen bevakolt műanyag vezeték baleset forrása lehet.”) Egy zsörtölődő hang azt nehezményezi, hogy a szövetkezeti lakástulajdonosok saját pénztárcájuk terhére oldották meg lakásuk fölújítását, míg a „tanácsiak” az IKV gondoskodását élvezik. Egyéb gondok: eddig minden lakásban cserépkályhával (HÉRA-módszer) fűtöttek, most az IKV arra ösztönzi a lakókat, hogy fogadják el a cserét, a gázkonvektoros fűtést.

háromszobába (közel száz négyzetméter alapterületű lakásba) került, a másik — fiú és lány-csemetéjével — csupán egybe. Két évtized természetesen itt is nagy rendező, a tágas lakás hol szűk lett, hol ismét kényelmessé vált; a kis lakás — sajnos — még kisebbé zsugorodott. Általában egy-két generáció él együtt, ahol több — egy helyütt négy! — ott az öröm, gond, szeretet és bánat is megsokszorozódik. Szerencsére kevés a „fekete hely”, a szociológiailag érzékelhető „nullpont”. Mindenesetre, ezek közé tartozik az a lépcsőház, melynek lakói közül az eltelt évek során négyen (!) önkézzel vetettek véget életüknek. [Egy idős házaspár állítólag a fiatal együtt élt fiatalok viselkedése miatt, s a fiatalasszony pedig vezeklésül (?) dobta oda életét.]

A véletlen hozott össze *Kozák Alajosnéval*. Éppen a soros szerelőket várta az udvaron, amikor az Öregek Napközi Otthona felől tudakoltam. Nem zárkozott el váratlan látogatásom elől.

Miközben a nagyszobában beszélgettünk, egy vízvezeték-szerelő a fürdőszobában tevékenykedik. Hamarosan a férj is, nyugdíjas gépészmérnök, hazajön, most már két szájból hangzik az emlékezés. „Az anyám lakásában — két szoba, konyha, mellékhelyiségek — laktunk, a VIII. kerületben — így az asszony. — Két gyermekkel költöztünk ide, megváltás volt az új otthon. Előtte még, 1954 januárjában örömmel jártunk ide, a jövendő lakásunkat féteni; kívülről még nem vakolták be az épületet, belül pedig száradni kellett a falaknak.” Sohasem akartak elköltözni innen, bár a férjét egy „hegyvidéki” lakás kipróbálásának lehetősége sokáig foglalkoztatta. A kezdeti költöztetési láz azonban hamar alább hagyott, a közlekedés megjavulásával közelebb került a város. Jól érzik magukat. Két felnőtt fiuk családot alapított. Jelenleg az egyik unokát gondozzák, hárman élnek a lakásban.

Felújítás

Csigó László felvételei

Udvar — építkezés közben

Három csaiád a Dagályon 1958-ban (baloldalt Feketeék) **Fekete Zoltán** felvételei

„Házi hűsvét” 1960-ban

Fekete Zoltán a téren, leányával, Máriával (1957)

Arra a kérdésemre, hogy korábban is ilyen tágas volt-e a hely, azt felelik, volt időszak, amikor tízen laktak a három szobában. Az ilyen lakás fölüjítés után még jobban megmutathatja igazi arcát. A valóságban csak itt — ilyen körülmények között — képezhető ki a nyugalmat, pihenést szolgáló belső tér, s a más-más korú és érdeklődésű emberek itt különülhetnek el legjobban.

„Szükség törvényt bont” alapon, egypáran lakásuk „hasznos” terét megnagyobbították: a konyhát — amely nem fűthető! — átalakították szobává. **Fekete Zoltán** (József A. tér 1/a) mezőgazdasági mérnök-tanár is erre kényszerült. Mit tehetett volna mást, lassan fölcseperedő fiuk és lányuk megkövetelte a szülőktől való elkülönítést. Azóta is mind a négyen itt élnek. Tisztaság — és zsúfoltság. Alig lehet a nagy szobát a folyosóról (ablakon át nem nagyon jár az ember!) megközelíteni. Miért nem próbálkoztak lakáscseré-

vel? A csupaszív mérnök-tanár a székesfehérvári Vántus Károly Mezőgazdasági Szakiskola alkalmazásában áll. Szerénysége tiltotta-e — sokáig ő volt a lakóbizottság helyettes vezetője —, hogy jogos igényét kérvénnyel alátámassza? A lányával, a 29 éves Máriával beszélgetek. Ő említi az egyetlen lakáscsere-kísérletet is, ami azért nem jött létre, mert az újpalotai lakótelepen kiszemelt egy szoba plusz két felszobás lakás alapterülete kisebb volt, mint a mostanié. Csöbörből vederbe?

Tizenöt-tizenhat éve alakították át a konyhát szobává, a régi kamrából csöpp teafülkét készítették: egy állvány, rajta gázfőző. Minden más — hűtőszekrény, polc, befőttesüveg — kiszorult az előszobába. Miként változhatna meg a helyzet? Például, ha ő férjhez menne, vagy 25 éves fiútestvére megnősülne, s mindketten eltávoznának. Addig nem sok a remény. Kezdetben, amikor a legszükségesebb lett volna a változtatás, anyagi helyzetük nem engedte a cserét. A család ügyszólván évekig táppénzből élt, az édesapa üzleti gyulladással, az édesanya porckorongsérvel bajlódott.

Fényképeket mutat, és mesél. A kisgyerekes családok, segítette a „téri ismeretség”, hajdanában összejártak. Egy-egy születésnapon „kakaó-délutánon” 10-15 gyermek is ünnepelt. Vasárnaponként kiürültek a lépcsőházak — mindenki kinn volt a strandon, a szabadban.

Jó, jó a lakások fölüjítása, de mit segít, megoldást hozhat-e a fenti esetben (esetekben)? Feketeék előtte vannak-e vagy utána, nem is sejtethetem. Keserű szájjazemet fokozza a látvány: a szobává avanzsált konyha, s a szőnyeg alatt megbúvó, hideg kőpadló.

A Kék Sün és környéke

A Mosoly utca egyeseknek vidámságot jelent, másoknak mérgeledést, állandó rettegést. Az egyik ház földszintjéről szűrja a környék lakóit a Kék Sün vendéglő. A mozgalmassághoz az is hozzájárul, hogy a háztömbnek ezen az oldalán helyezkednek el a „szolgáltató” egységek: a „kocsmán” kívül, a közért, a totózó, s a megszűnt cukrászda helyén a vendéglátóipar egyik javítóüzeme.

A sok-sok éve tartó háborút, úgy tűnik, eddig a lakók nyerték meg, hiszen a környéket rontó s félelemben tartó, rossz híru talponállót évekkel ezelőtt megszüntették, s a helyén II. osztályú vendéglőt nyitottak. A Kék Sün azonban továbbra is célpont. Vékonyak a falak(?), a lakásokba fölhallatszik a zaj, a „kerthelyiség” — valójában: pár „pléhasztal” — beszédttől, hordódobolástól, pohár, korsó összekoccanásától, némelykor káromkodástól hangos. A háztömb lakói egy-két kivétellel elkerülik a vendéglőt. „Szórakozási lehetőség nincs, csak lezüllesztett vendéglátóipari egységek.” Panasz, panasz hátán. Sokan ezzel érvelnek: ha rendelet tiltja az utcán való italozást, miért lehet a kerthelyiségben szeszes italt fölszolgálni? Köztes megoldás már született: a vendéglő ugyan marad, de szombaton délután 4-től hétfő reggelig zárva kell tartani.

— *A betoppán vendég mit reggelizhet?*

— Tojásrántottát, főtt virslit. Sajnos a reggelit nem nagyon veszik igénybe.

— *És az ebédet? Milyen a választék, és mennyi az ára?*

— Naponta 10—12 ebédet szolgálunk fel. Aki akar, 30—35 forintból már megebédélhet. Kap érte két fogást — savanyúsággal. Általában két-három leves, ugyanannyi főzelék és készétel (babgulyás, pörkölt) és négy-öt frissen sült közül választhat a vendég.

— *Dél előtt nincsen nagy áradat . . .*

— Mindössze egy-két törzsvendégünk van ilyenkor, megissza a két-három fröccsét, megveszi a Szimfóniáját, ül, nézelődik. Kora dél-

után kezdődik a nagyüzem — s egészen zárásig, este nyolcig tart.

— *Mennyi a napi bevétel?*

— Hat-nyolcezer forint. De mikor vasárnap is nyitva tartottunk, megvolt 10—12 ezer. Jöttek a totózó, ide is be-belátogattak, ma a totózó vasárnapi forgalma megcsappant, az emberek Újpestre járnak, ahol a szelvény kitöltése mellett megihatják az egy-két pohár itókájukat.

— *Cukrászda nincsen a környéken? . . .*

— 1978 júniusában szüntették meg a vasárnapi nyitvatartásunkat. Addig bárki bármilyen cukrászterményt rendelhetett, jöttek is a háziasszonyok a környékről.

— *Rendbontásuk volt-e?*

— Három év alatt nem kellett rendőrt kihívni. Éneklés csak nagyobb névnapokon, Sándor-napon, Erzsébet-napon, Mária-napon van. Csíttani próbálunk mindenkit, a „komolyabb” eseteket is magunk oldjuk meg.

Beszélgető társam *Herdlicska Márton* üzletvezető-helyettes. Fiatal ember, 27 éves. A Kék Sün gebines vendéglő, a vezető hetedmagával látja el a *kiszolgálást*, főzést, takarítást. Meggyőzően beszél. Az ő igazsága: kiszolgálni a vendéget! Minél nagyobb a forgalom, annál többet keres ő is. És munkatársai is. S a lakók igazsága: csöndben szeretnének pihenni, a délutánjukat nyugalmasan eltölteni. A két „igazság” — senki

József Attila Művelődési Központ

sem akar engedni — ütközik, ütközget, s a megoldás, mely mindkét felet megnyugtatná, csak nem akar megszületni.

Házhoz szállítható a kultúra?

A lakók közül többen panaszkodnak a szűkös művelődési körülményekre: hiányolják a mozit, a szórakoztató előadásokat. Magukban füstölögnek, s evvel azt is jelzik, mekkora erővel vannak odaragasztva a televízió előtti karosszékekhez, fotelokhoz. Olyannyira nem mozdulnak ki otthonaikból, hogy — bármily hihetetlenül hangzik — a pár lépésre levő József Attila Művelődési Központ programját sem ismerik. Elmennek a hatalmas épület elé, de a hirdetőablakat már nem nézik meg. Belülre pedig alig merészkednek. Vádolják néha keserű humorral, a „Házar”, s várják, hogy szájukba röptüljön a sültgalamb.

Irány a „bűnös” intézmény! Ha a közművelődésről beszélünk, miért nincs? Ha van, miért annyi — megfizethetetlen! az ára?

Breiner Mária nevelési-módszertani előadó szívesen fogad. Azt mondja, megszokta, zúdulhatnak rá a kérdések.

— Egyik napilapunk interjújában önök a szombati teadélutánokat a Művelődési Ház szegényének nevezték. Miért?

— A mi részünkről valóban szegény a teadélután. Úgy érezzük, semmit nem adunk az embereknek, csupán a helyet, a kulturált körülményeket. Fáj, hogy a találkozások nem tudjuk tartalommal megtölteni. Egy-egy alkalommal átlag százan — az érdeklődés csökkenő tendenciát mutat — „szórakoznak” a szalonzenekar muzsikája mellett. Több korosztály, húszéves-től hetvenévesig. Őszintén szólva, nem engedhetjük meg, hogy ilyen nagy intézmény — mint a miénk —, szombat esténként üresen álljon. Mivel nem tudunk mást adni, marad a teadélután.

— Ha mód nyílna rá, ezt a „rég”i formát mivel cserélnék föl?

— Kamaraszínházi előadással, pódiumszínházzal. Csakhogy ez sem lehetne rendszeres, mert anyagilag nem győzné a Ház.

— Honnan várható a döntés?

— A Pénzügyminisztériumtól.

Egy másik újságnak a Művelődési Központ igazgatója elmondta: az ő 02/8-as keretük 1980-ban: négyszázezer forint. Ami kevés és kötött. Csupán ebből lehet a közművelődést finanszírozni — és arra sincs mód, hogy a máshol megtakarított összeget itt használják fel.

— A közeli házak lakói azt mondják, hogy valamiképp önöknek kell közeledni hozzájuk.

— Nem merném azt mondani, hogy nincsen igazuk. Aki be akar jönni a Házba, mindenkit szívesen fogadunk. Viszont, ha mindnyájan be akarnak jönni, nem tudnánk hova tenni őket. Avval együtt, hogy — a hasznos négyzetmétert tekintve — a főváros legnagyobb kultúrcentruma vagyunk, némelykor szegyenkezünk kell.

— Tehát van, amikor kicsi ez a nagy Ház?

— Igen. Még akkor is ezt kell mondanom, ha a ritka üresjártokról nem feledkezem meg. Ez év első felében a Házon belül és kívül (üzemekben, iskolákban, intézményekben) naponta átlag 2573 embernek biztosítottunk programot.

— A mozi ügyében sok a pletyka, legendás összegekről beszélnek, amit önök — „művelődés-házi filmválasztással” — akarva-akaratlanul leapasztottak. S a végén: a filmszínházat becsukták.

— Rosszul működik a „nézők” emlékezete. A FÓMO volt az irányítója a földszinti nagy-

adásokat biztosíthatunk. Egyéb szórakoztatásokat, anyagi okok miatt, nem láthatjuk el.

Szomorúvá tett a beszélgetés, nem vagyok a toldások híve. Nem szeretem — nem tartom mindig helyénvalónak — az „önerőből” végzett munkát. Nehezen tudom Breiner Máriát a Művelődési Ház tetején, épp cseréprakás, javíttatás közben elképzelni. Pedig állítólag erre is volt példa.

*

Köрутam a vége felé közeledik, merre induljak? Hallgassam meg a Művelődési Ház épületében levő Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár — 19. számú fiók — helyettes vezetőjének fölvilágosítását? Buza Sándorné sorolná az adatokat: jelen pillanatban 1084 felnőtt és 432 gyermekolvasójuk van. A könyvvállomány 35 ezer fölötti; január hónapban a 901 beiratkozott olvasó 5224 kötetet kölcsönzött; júniusban az 1477 olvasó — mit tesz a nyár! — „csak” 4071 könyvet vitt haza olvasásra.

Ha sikerülhetne olyan messzelátó készítése, amely a közeli napok történéseit, embereit, találkozásait, mind egybehozná, furcsa látvány ke-rekedne ki. De csodaszerszám nélkül is világosan látom: valaki becsönget Cziglerékhez a házbérrel, a Kék Sün egyik „pincér-mindenese”, Pisti, fölteszi a tűre a lábost, Fekete Mária,

Csendes vasárnap a Kék Sűnben

— Miért?

— A rossz életű 02/8-as keret megköti a kezünket, ugyanis a bevételből nem szabad a föllépti díjakat, a művészek gázsiját fedezni. Az emeleti nagyteremben kétszáz néző férne el, de kísérletezésre nincs lehetőségünk.

— A bürokratizmus nyomja az intézményt?

— Igen. A 02/8-as rovat „maradisága” teljes egészében hátráltatja munkánkat. Sőt, arra kényszerít bennünket, hogy a meglévő tevékenységünkben is leépítsünk.

— Kinek jó ez?

— Tartok tőle, hogy a Pénzügyminisztériumnak.

— ?

— Problémánkat ismeri a kerületi tanács, a Fővárosi Tanács és a Művelődésügyi Minisztérium is. Javaslatainkkal egyetértenek, de mégsem tehetünk semmit.

termünkben működő premier filmszínháznak. A bevétel tíz százaléka maradt csak a Művelődési Házé, s ebből kellett a kisegítő személyzetet, a terem karbantartását, tisztítását fedezni. Volt úgy, hogy a hatszáz személyes színházteremben öt-hat ember lézengett. 1973-ban, amikor idekerültem, a maximális nézőszám alig volt harminc körül. Ehhez a silány műsor is „hozzásegített”.

Az épület összevissza van toldozva-foltozva, s 1973-ban az egyik közfal rádólt a takarítónőre. Azóta a terem zárva van. Hét éve életveszélyes.

— Átéptetés idején itt játszana a József Attila Színház?

— Szó van róla, csakhogy előbb a mi színházteremünket kell rendbe hozni.

— Az Öregek Napközi Otthonának tudnának valamilyen segíteni?

— Biztosan, bármiben. Azaz, csak TIT-elő-

a MINERALIMPEX telexkezelője, most fejezte be a munkát, kilép az utcára; Dr. Pátkai Imre, a Madártani Intézet volt igazgatója azon töpreng, hogy miként óvhatná meg lakásának kitömött madarait a tatarozás viszontagságaitól; Kozák Alajos talán egyik fiának betoppansát várja; egy erős „angyalöldi gyerek”, még nem tudja, hol fog kikötni, elindul a piacról — ott már záróra van; Breiner Mária, újabb lexikonok föl kutatására, valamelyik antikváriumba indul, s két nyugdíjas, Briksai Lászlóné és Szepesi Jánosné az Öregek Napközi Otthonában elmossa az edényeket, kitakarít, holnap is nap lesz, fogadni kell az új csodára várókat.

Húszperces várakozás után a busz begördül. Mindenütt zsúfoltság, két német nem fér föl a csomagjaival.

Lassan este lesz.

Szakolczay Lajos